

Forholdet mellom allmenn lingvistisk forskning og forskning på individuelle språk

Terje Lohndal
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet &
UiT Norges arktiske universitet

Innledning

En tradisjonell motsetning innenfor vitenskapen er den mellom teoretikeren og empirikeren. En teoretiker er primært interessert i teorier og hvordan disse er sammensatt. Empiri er bare interessant i den grad den kan kaste lys over teorien, det viktigste målet er å finne ut hvordan teorien er skrudd sammen. For empirikeren er bildet det motsatte: Hun er interessert i mest mulig kunnskap om data og kan aldri få nok data. Målet er å kartlegge flest mulig datapunkter, og da kommer analysen og teorien i andre rekke.

Selv om mange vil si at denne dikotomien jeg nettopp har tegnet opp, hører fortiden til, er det likevel en motsetning som finnes i ulike former også innenfor språkvitenskapen. I dette kapitlet skal vi se nærmere på forholdet mellom allmenn lingvistisk forskning og hvordan det (eventuelt) skiller seg fra forskning som konsentrerer seg eksklusivt om individuelle eller enkelte språk. Historisk sett har det vært mulig å si at allmenn lingvistisk forskning er utpreget teoretisk, mens forskning på det enkelte språk har vært utpreget empirisk. Dagens forskning overskrider i stor grad en slik motsetning og prøver å integrere teoretiske innsikter i forskningen på individuelle språk og vice versa.

Strukturen til kapitlet er som følger. Først skal vi se på hvordan den generelle motsetningen jeg har tegnet opp, tradisjonelt har utspilt seg innenfor språkvitenskapen. Så ser vi på nyere utviklingstrekk, der jeg vil argumentere for at det allmenne og det spesifikke i større grad drar nytte av hverandre. Til slutt oppsummerer jeg kapitlet.

En delvis konstruert motsetning

Jeg skal nå konstruere en motsetning mellom allmennlingvister og lingvister som forsker på individuelle språk. To ulike typer allmennlingvister vil bli identifisert, mens den andre kategorien typisk vil være representert ved en som forsker på morsmålet, på fransk, tysk, eller engelsk. Det er viktig å huske på at jeg bevisst generaliserer og konstruerer, primært for å få fram noen tydelige forskjeller.

Vi ser først på allmennlingvisten, og her finnes det iallfall to vidt forskjellige typer. La oss kalle dem type A og type B. For allmennlingvist type A er det teoretiske grepet det viktigste. Forskningen er utpreget teoretisk og forskeren ønsker å forstå egenskaper ved språk generelt. Derfor brukes data fra de språkene som måtte passe for å kaste lys over hypotesen eller undersøke om prediksjonene til teorien stemmer. Dette gjør at studiet av et enkelt språk kan være noe mer overflatisk fordi forskeren er på jakt etter teoretiske generaliseringer. Dermed blir det også enklere å finne moteksempler enn det kanskje burde være. Allmennlingvist type A har gjerne vært fokusert på indoeuropeiske språk, og ofte i stor grad engelsk.

Type B er ganske forskjellig. For type B er det data som gjelder, og jo lengre fra indoeuropeisk dataene kommer, jo bedre er det. Denne lingvisten er glad i å reise til fjerne himmelstrøk for å dokumentere og kartlegge språk som ikke har vært studert, eller som ikke er spesielt godt beskrevet allerede. Denne lingvisten er ikke

opptatt av teori, og kanskje særlig ikke teorier som betrakter språket som en mental evne. Typologien står nok hjertet nærmest, og grammatikken til de språkene som beskrives er gjerne preget av generelle og mer allmenne begreper.

I motsetning til allmennlingvisten er forskeren som bare ser på ett språk, primært opptatt av nettopp dette ene språket. I skandinavisk sammenheng har dette gjerne være en forsker som er ansatt i en stilling som er språkspesifikk. Det kan dreie seg om norsk, svensk, dansk, engelsk, japansk, kinesisk, tysk, fransk, swahili, og så videre. For mange av disse lingvistene har forskningen gjerne et utpreget empirisk fokus. Det teoretiske kommer i andre rekke, det er først og fremst data forskeren er interessert i. Ofte handler det om å gi en best mulig beskrivelse av det aktuelle språket eller det fenomenet man ser på innenfor språket. Denne forskeren er en del av en tradisjon som går tilbake til filologiens gullalder.

Det kan innvendes at karakteristikken som nettopp ble gitt, er vel lik allmennlingvist type B. Begge er interesserte i å kartlegge bestemte språk, men allmennlingvisten gjør stort sett det uten en spesiell utdanning i det aktuelle språket. Slik har det oftest ikke vært for de som er ansatt i språkspesifikke stillinger, de har gjerne en utdannings- og ikke minst forskningsbakgrunn i det aktuelle faget. Her ser vi igjen at en allmennlingvist nettopp er allmenn: Vedkommende kan arbeide med mange språk og ulike områder av lingvistikken, mens forskere på bestemte språk ofte er snevrere.

Motsetningene som er skissert her, kan fremstå som karikerte. Samtidig er det en motsetning som i ganske stor grad har preget de skandinaviske landene i mange tiår. Her er to eksempler fra Norge. Dialektologen Hallfrid Christiansen (1886-1964) skrev en doktoravhandling om fonologien i Gimsøy-målet. I analysen sin brukte hun minimale par samt refererte til datidens moderne begrep *fonem*. Dette ble sterkt kritisert i opposisjonen til en av de store tradisjonalistene, professor Sigurd Kolsrud (1888-1957). Kolsrud blir sagt å ha vært unormalt skeptisk til bruk av teori (Hovdhaugen et al. 2000: 332). Han underkjente også Magne Oftedals avhandling i 1947, som gav en fonologisk analyse av Oftedals egen dialekt. Allmennlingvistene Alf Sommerfelt og Hans Vogt sørget imidlertid for at Oftedal fikk en grad i allmennlingvistikk med den samme avhandlingen. Senere ble Oftedal professor i keltiske språk ved Universitetet i Oslo. (Se Venås 2001 for et litt annerledes perspektiv på disse to eksemplene.)

Det er også mang en historie om hvordan allmennlingvister har blitt blokkert fra å inneha stillinger i engelsk eller tysk, med mindre de hadde hele utdanningsbakgrunnen sin innenfor disse fagene. Dette har endret seg mye de siste 20 årene, men historikken forteller oss at det har vært til dels meget sterke motsetninger ved lærestedene knyttet til forholdet mellom lingvistikken og studiet av enkeltspråk. Og de to eksemplene ovenfor viser også at dette gjerne har å gjøre med det teoretiske perspektivet som anlegges. Enkelte forskere, blant annet den norskfødte amerikanske lingvisten Einar Haugen (1906-1994), greide å bevege seg mellom begge tradisjonene, og staket på mange måter ut kursen mot nåtiden.

Vekselvirkning mellom teori og empiri

I skandinavisk kontekst har mange av allmennlingvistene utført svært mye viktig arbeid om morsmålene sine. Men det har ofte ikke vært mye interaksjon mellom disse og de språkspesifikke miljøene. I moderne tid har det likevel skjedd endringer, noe følgende sitat viser.

”Liksom nordisk litteratur iblant kan oppleve relasjonen til allmenn litteratur som uklar, kan nordisk språkvitenskap ha problemer med relasjonen til allmenn språkvitenskap. Allmenn språkvitenskap som disiplin er i mindre grad preget av feltarbeid i fjerne himmelstrøk enn den kanskje var; den handler i større grad om allmenne teorier anvendt på norsk. Omvendt er nordisk språkvitenskap i Norge blitt enda mindre nordisk, enda mer norsk enn det den var” (Enger 2011: 27).

Sitatet sier noe både om utviklingstrekk og relasjonen mellom fagene i Norge. Vi ser en konvergens mot det norske, både empirisk og teoretisk. Det har nok også gjerne gjort det enklere å samhandle nå sammenlignet med tidligere. Internasjonalt er allmenningvistikken fremdeles vel så opptatt av språket ”i fjerne himmelstrøk”, og innenfor generativ språkforskning har studiet av underdokumenterte språk kommet sterkere på agendaen de siste ti årene. Det ser vi særlig gjennom doktoravhandlinger ved MIT og mange andre institusjoner.

Samtidig er det ikke til å komme utenom at det er en viss dobbelthet. Det sier dette sitatet en god del om:

”Ämnet nordiska språk intar en dubbelställning. Å ena sidan ska det innehålla en solid komponent av nordisk språklig empiri och fortsätta den nordistiska forskningstraditionen. Detta innebär att doktorander och andra forskare inom nordistiken måste förhålla sig till tidigare forskning i grenar som språkhistoria [...], dialektologi og namnforskning. Å andra sidan har forskningen i nordistik mer och mer blivit en del av den internationella lingvistiska forskningen. Därför måste de som är verksamma inom ämnet också förhålla sig till internationell teoriutveckling. Mellan dessa två hensyn och krav behöver det inte – og bör det inte – råda någon motsättning. Varje institution, och i idealfallet varje forskare, måste kunna ha en fot i varje läger” (Barnes et al. 2000: 97, sitert i Enger 2011: 29).

Dette er helt klart et idealisert bilde selv i 2016, men forskjellene mellom allmenningvistikken og lingvister som forsker på enkelte språk har utvilsomt blitt mindre. Forskningen har i tråd med globaliseringen og digitaliseringen blitt enda mer internasjonal. Det har ført til at selv forskere i norsk/nordisk språkvitenskap har et internasjonalt perspektiv på forskningen sin gjennom å gjøre bruk av internasjonale teorier, presenterer forskningen sin på internasjonale konferanser, og deltar i det internasjonale forskersamfunnet. Slike trekk gjør det vanskeligere å si noe om hva som skiller de to retningene i dag. Snarere ser det ut til at de er gjensidig avhengige av hverandre. La oss se nærmere på en slik hypotese.

Et skille kan være at arbeid innenfor allmenningvistikken skal være generelle eller allmenngyldige. Det er ikke et krav som gjelder for analyser av individuelle språk. I det sistnevnte tilfellet er kravet at analysen skal være dekkende for nettopp det språket. Allmenne analyser er ment å gjelde for alle språk. For eksempel er fonem-baserte analyser predikert på antakelsen om at lingvisten vil finne fonem i alle språk, og mange analyser av ordklasser antar at disse har en viss universalitet. Et verb er et verb, selv om det kan manifestere seg noe ulikt fra et språk til et annet. Særlig generative lingvister har kommet med mange hypoteser om fenomener som er allmenne, eller grammatiske egenskaper som til og med kan være universelle. Hypotesen om at alle språk har en hierarkisk struktur, er et eksempel på dette. Ut fra dette kan man utlede en rekke andre generaliseringer, for eksempel bindingsteorien

som sier noe om hvordan anaforer og pronomen får sin referanse. For eksempel kan man si *Per liker seg selv*, men ikke *Per hørte Marie si at Knut liker seg selv*, i et tenkt tilfelle der *seg selv* skulle referere tilbake til Per.

Fordelen med generelle og allmenngyldige hypoteser er at de gir klare prediksjoner. Dermed er det enkelt å teste dem på kryss og tvers av språk. Innenfor allmenningvistikken, og kanskje spesielt syntaks og semantikk, har mye av forskningen de siste tiårene vært basert på engelsk. Dette har ført til kritikk om at forskningen er angloentrisk og at resultatene ikke gjelder for andre språk enn engelsk. Noen har til og med spøkefullt sagt at dersom Chomsky hadde vært morsmålstaler av for eksempel indianerspråket navajo, hadde generativ grammatikk sett helt annerledes ut. Det er selvsagt vanskelig å vurdere en slik påstand, og det viktigste er jo at fordi allmenningvistikken er generell, er det ikke så viktig hvilket språk som danner basis for hypotesene, generaliseringene, samt prediksjonene. Et slikt faktum gjør det naturligvis ikke mindre viktig å se på så mange språk som mulig, men det legitimerer til en viss grad at noen språk blir studert i større detalj enn andre. Engelsk er nok det mest studerte språket innenfor lingvistikken, og likevel er det mange deler av språket som enten ikke er kartlagt, eller dårlig forstått.

Grundige studier av enkeltspråk kan belyse mange viktige teoretiske spørsmål. Med andre ord er det en fordel med detaljerte analyser fordi dette ofte kan fremme ny kunnskap som i neste omgang kan føre til nye spørsmål. Det er dermed en viktig *vekselvirkning* mellom det allmenne og det spesifikke. Det kan vi illustrere med et eksempel. Dette eksempelet vil vise at det er mye variasjon og at detaljert og grundig forskning innenfor rammen av et enkelt språk er helt nødvendig for å komme fram til relevante (teoretiske) generaliseringer.

De skandinaviske språkene er såkalte V2-språk. Det betyr at verbet alltid er den andre konstituenten i setningen. Eksemplene i (1)-(5) fra norsk viser dette, der * betyr at dette er en setning som ikke godtas av morsmålsbrukere.

- (1) Lise **spiser** kake hver søndag.
- (2) Kake **spiser** Lise hver søndag.
- (3) Hver søndag **spiser** Lise kake.
- (4) *Kake Lise **spiser** hver søndag.
- (5) *Hver søndag Lise **spiser** kake.

I (2) og (3) er det ikke subjektet som står først i setningen, men et objekt samt en preposisjonsfrase. Likevel står verbet fast på andre plass. Det er også viktig at de skandinaviske språkene ikke tillater (4) og (5), som er strukturen de tilsvarende engelske setningene har. Engelsk er derfor ikke et V2-språk, selv om det finnes noen få konstruksjoner der verbet må komme på andre plass også der (spesielt i interrogativer). Innenfor generativ grammatikk har det blitt laget teorier om dette fenomenet, der V2 har blitt formulert som et krav om at verbet må flytte til et syntaktisk kjerne i venstreperiferien, nærmere bestemt C-kjernen i en enkel struktur som (6).

- (6) [CP C [IP I [VP V]]]

Dette C-kjernen svarer til forfeltet i tradisjonelle feltskjemaanalyser.

Generaliseringen for skandinavisk har derfor lenge vært at språkene er V2-språk og at verbet står i C. Siden 1980-tallet har det vært kjent at det finnes dialekter av norsk som også tillater andre rekkefølger. Åfarli (1986) viser dette for dialekten på

Nordmøre, der både V2 og V3 er tillatt. Eksempelene i (7) og (8) er gjengitt med dialektnær ortografi, og den tilsvarende formen på bokmål er også oppgitt. Merk at bokmålsformen obligatorisk har V2.

- (7) Kåles bil **kjøpt** du?/Kåles bil du **kjøpt**?
'Hvilken bil kjøpte du?'
- (8) Kåin **lika** du best?/Kåin du **lika** best?
'Hvem liker du best?'

Siden ble det oppdaget at andre dialekter også har mer variasjon enn tidligere antatt. Tromsø-dialekten er en slik dialekt. Her skiller det mellom monosyllabiske *hv*-ord som *ka*, *kem*, *kor* (bokmål: *hva*, *hvem*, *hvor*), og disyllabiske *hv*-ord som *korfor*, *korsen* og *katti* (bokmål: *hvorfor*, *hvordan*, *når*) samt *hv*-ord som er en del av en større frase. De monosyllabiske *hv*-ordene tillater både V2 og V3. Eksempelene i (8)-(14) illustrere dette, tatt fra Westergaard (2009: 23-24).

- (9) Ka slags bil **kjøpte** du?/*Ka slags bil du **kjøpte**?
'Hva slags bil kjøpte du?'
- (10) Korfor **gikk** ho?/*Korfor ho **gikk**?
'Hvorfor gikk hun?'
- (11) Korsen **har** ungan det?/*Korsen ungan **har** det?
'Hvordan har ungene det?'
- (12) Katti **kommer** du?/*Katti du **kommer**?
'Når kommer du?'
- (13) Ka legen **sa**?/Ka **sa** legen?
'Hva sa legen?'
- (14) Kor du **bor**?/Kor **bor** du?
'Hvor bor du?'
- (15) Kem den nye læreren **er**?/Kem **er** den nye læreren?
'Hvem er den nye læreren?'

Videre studier viste derimot at variasjonen ikke er så valgfri som man kan få inntrykk av gjennom eksemplene vi nettopp så på. Ved hjelp av korpusstudier fant Westergaard ut at plasseringen av verbet har nær sammenheng med informasjonsstrukturen til setningen. Se på følgende to eksempler.

- (16) Kor **er** mitt fly?
'Hvor er mitt fly?'
- (17) Kor vi **lande** henne?
'Hvor lander vi?'

V2 finnes primært ved verbet *være* som i (16) og subjektsfraser eller demonstrativen/ekspletiven *det*. V3 forekommer først og fremst når subjektet er et personlig pronomen og verbet alle andre verb enn *være*. En annen måte å se det på er at V2 brukes når subjektene inneholder ny/ukjent informasjon, mens V3 brukes når subjektet er kjent i diskursen (ergo pronomener). De følgende to dialogene fra Westergaard (2009: 26) viser dette klart. Koden "INV" står for "investigator" og samtalene er tatt fra et korpus med naturlig tale fra Tromsø i Nord-Norge.

- (18) INV: Kor **er** skoan hannes henne?

- 'Hvor er skoene hans hen?'
- Ole: ja?
- INV: kor dem **er** henne?
- 'Hvor er de hen?'
- (19) Ole: xx mjau mjau sir pusekattan
'mjau mjau sier pusekattene'
- INV: ja
- INV: [...] ka **sir** hunden da?
- 'Hva sier hunden da?'
- Ole: voff voff
(Ole imiterer en hund)
- INV: og eselet da # ka det **sir**?
'og eselet da # hva sier det?'

Et liknende mønster finnes også i gammel- og middelengelsk, samt en rekke andre språk. Disse dataene er data som først og fremst kan oppdages gjennom korpusstudier siden korpus viser hvordan språket brukes. Metodisk pluralisme er derfor viktig: For å få gode og empirisk adekvate beskrivelser, er det nødvendig å bruke flere metoder. Introspeksjon, akseptabilitetsvurderinger og korpus er tre metoder som har vist seg å være robuste og viktige innenfor språkvitenskapen. I nyere tid har vi også fått reaksjonsstudier samt hjerneavbildningsstudier som også er viktige.

Til slutt er det også variasjon knyttet til enkelte ord. Adverbet *kanskje* tillater både V2 og V3, slik (20) viser (Westergaard 2009: 20).

- (20) Kanskje kongen **kommer**./Kanskje **kommer** kongen.

Westergaard nevner at det historiske opphavet til dette adverbet var at det en gang var en kombinasjon av to verb, *kan skje*. Disse verbene stod i hovedsetningen og ble etterfulgt av en leddsetning uten V2: *det kan skje at +V3*. Denne spesielle statusen til *kanskje* finnes også i islandsk og svensk. Men på norsk er det også en annen type adverb som tillater V3, såkalte fokus-sensitive adverb som *bare*. Et eksempel er gitt i (21).

- (21) Han bare **smilte**./Han **smilte** bare.

Westergaard (2009: 21-22) viser videre at det er enda mer variasjon. Kopulaverbet *være* samt hjelpeverb forekommer etter *bare* dersom de er betont.

- (22) Hun **er** bare vakker./*Hun bare **er** vakker.
(23) Hun bare **ER** her, og gjør ingenting.
(24) Han **skal** bare spise først./*Han bare **skal** spise først.
(25) Han bare **SKAL** spise spinaten først.

Å si at norsk er et V2-språk er altså en sannhet med store modifikasjoner. Snarere er det slik at det er stor variasjon, både mellom dialekter og i noen tilfeller mellom ulike adverb.

Poenget med denne detaljerte diskusjonen av V2 i norsk er å vise at detaljert forskning på enkeltspråk er høyst påkrevd for å komme fram til de relevante empiriske generaliseringene som i neste omgang er nødvendig for å få en riktig og god teoretisk forståelse. Dataene fra ulike norske dialekter viser at bildet om V2 som

et enhetlig og avgrenset fenomen, ikke stemmer. Dermed må teorien også endres og formes gjennom dataene, men det er bare mulig å se dette dersom man har et teoretiske blikk knyttet til hva V2 er. V2 er ikke en enkel parameter som skiller noen språk fra andre. Tvert imot kan V2 se ut til å være et epifenomen som oppstår på grunnlag av en rekke andre faktorer, som for eksempel størrelsen på *hv*-ordene samt informasjonsstruktur. Det gjør også at syntaktiske analyser av verbplasseringen i skandinavisk må gjøres vesentlig mer kompleks enn det som tidligere var nødvendig. Vi ser dermed den nevnte vekselvirkningen mellom teori og empiri: Begge er gjensidig avhengig av hverandre.

Det er også slik at det er vanskelig å se på data uten et visst teoretisk rammeverk. Selv om man bruker skolegrammatiske begreper knyttet til form og funksjon, innebærer disse teoretiske antakelser om hva formene og funksjonene faktisk er.

Den grammatiske forskningen innenfor kjernedisiplinene syntaks, morfologi, fonologi og semantikk har hele tiden sittet i skjæringspunktet mellom det allmenningvistiske og det språkspesifikke. Dette gjelder også andre områder av språkforskningen Historisk sett har for eksempel stilistikk, tekstfilologi og diskursforskning primært funnet sted innenfor rammen av ett enkelt språk, men i dag er dette mindre vanlig. Teorier og generaliseringer utarbeides på tvers av mange språk, og allmenne teorier blir aktivt brukt i språkspesifikke analyser.

Det er likevel ett trekk som gjør allmenningvistikken unik: Fokuset på å forstå menneskelig språk mer generelt. Det ser vi på i neste del.

Den menneskelige språkkompetansen

Å studere den menneskelige språkkompetansen mer generelt er et viktig studieobjekt innenfor moderne lingvistikk. Det handler ikke om å forstå enkeltspråk, men om å forstå hva denne unike menneskelige kompetansen handler om. For mennesket er det eneste som har evnen til å kommunisere om fortid, nåtid og fremtid, til å snakke om hypotetiske hendelser, og til å generere en infinitt mengde med setninger. Dyr kan også kommunisere, men de kan ikke kommunisere på denne måten. Siden menneskelig språk derfor ser ut til å være unikt, blir det essensielt å kartlegge hva denne evnen faktisk består av.

Det har ikke alltid vært slik at språk har vært sett på som spesielt for mennesket. På 1950-tallet rådet behaviorismen innenfor psykologi og lingvistikk. Det man forholdt seg til var det som kunne observeres, nemlig adferd. B. F. Skinner var kanskje den mest prominente personen, og i boken *Verbal Behavior* fra 1957 forsøkte han å utvikle en omfattende teori om menneskelig adferd. Skinners tese var at all menneskelig adferd er en respons i forhold til en gitt stimulus. Ifølge Skinner var mentale evner irrelevante for denne atferden.

I 1959 skrev Noam Chomsky det som kom til å bli en banebrytende bokanmeldelse i tidsskriftet *Language*. Denne bokanmeldelsen gav på mange måter behaviorismen et dødsstøt og gav opphav til det vi i dag kjenner som moderne kognitiv vitenskap. Anmeldelsen bidro til å skape en revolusjon og la grunnlaget for studier av mentale egenskaper og prosesser hos mennesker og andre høyerestående individer.

Et berømt eksempel fra Chomskys anmeldelse av Skinner er følgende. Tenk deg at du ser på et maleri (en stimulus) på et museum. Ifølge Skinner vil en mulig respons til dette maleriet være ”nederlandsk”. Denne responsen er generert basert på egenskaper ved maleriet, selv om det ikke er spesifisert hva disse egenskapene er. Det bare ”er noe” ved maleriet som skal generere nettopp den språklige responsen.

Chomsky påpekte i sin anmeldelse at hva om du i stedet sa ”Jeg trodde du likte abstrakt kunst”? Skinner kunne da bare si at det må være ”andre” egenskaper ved maleriet som genererer en slik respons. Hva som genererer responsen blir da uten innhold, og Skinners teori oppnår ikke det den var konstruert for å oppnå, nemlig at en gitt stimulus genererer en gitt respons.

En viktig lærdom fra Chomskys eksempel er at mennesker bruker språk kreativt. Vi bruker språk til å snakke om alle mulige ting, noe vi stadig gjør på nye måter. Setningene vi produserer, er ikke nøyaktige kopier eller imitasjoner av setninger vi har hørt før. Følgende setning har jeg med svært stor sannsynlighet aldri hørt før: *Jeg sitter i Trondheim og skriver på et kapittel en mørk ettermiddag i desember mens regnet slår mot vindusruten*. Du som leser har ingen problemer med å forstå setningen heller, selv om du ikke har hørt den før. Kreativiteten er dermed til stede både når vi produserer og når vi forstår språk.

Chomskys fokus på språklig kreativitet bidro til å skape et nytt felt som så på språket som noe biologisk og psykologisk hos mennesket. I etterkant har det vokst frem en rekke ulike teorier om hvordan språkevnen hos mennesket best analyseres, men felles for de ledende teoriene er at alle bygger på at et viktig aspekt ved språket er at det er biologisk og psykologisk/mentalt. Det er altså en kognitiv evne, og dermed kan den også delvis studeres som andre kognitive evner.

Et neste spørsmål er om det er noe ved biologien eller psykologien hos mennesket som er unikt for språk. Språkforskere og andre har diskutert dette spørsmålet heftig, og Chomsky har gjennom hele karrieren hevdet at det er noe unikt ved språket som må være medfødt hos oss mennesker. Akkurat hva det er som er unikt, har variert gjennom tidene, men én egenskap har holdt seg konstant: At språket har en hierarkisk struktur og at språkets regler er definert over en slik hierarkisk struktur. La oss kort se på et eksempel på en argumentasjon som fører fram til en slik konklusjon.

Eksempelet handler om *ja/nei*-spørsmål. En deklarativ setning som (26) har for eksempel *ja/nei*-spørsmålet i (27).

- (26) Jens liker kaker.
(27) Liker Jens kaker?

Spørsmålet vårt er hvordan barn lærer hvordan et *ja/nei*-spørsmål formes. Siden ulike språk gjør dette forskjellig, er dette helt klart delvis noe som må læres avhengig av hvilket språk det er snakk om. Vi skal nå teste ut hypoteser på en måte som det ikke er utenkelig at barn også kunne gjøre. En første hypotese her kan være regelen in (28).

- (28) *Regel – første versjon*
Bytt rundt på de to første ordene i setningen.

Regelen i (28) er den enkleste karakteristikken av forskjellen på (26) og (27). Vi må så teste denne mot nye data som antakeligvis finnes i input. Et relevant datapunkt er setningen i (29).

- (29) Gutten med briller liker kaker.

Her ser vi at regelen i (28) ville gitt (30) og ikke (31).

- (30) *Med gutten briller liker kaker?

(31) Liker gutten med briller kaker?

Dette er ikke en akseptabel setning på norsk. Det hjelper heller ikke å revidere (28) til (32).

(32) *Regel – andre versjon*
Bytt rundt på de to første frasene i setningen.

(32) gir nemlig (33),

(33) Liker kaker gutten med briller

om vi antar at *gutten med brille* er en frase og *liker kaker* er en annen frase. Vi må derfor endre litt mer på regelen og prøver oss med å definere den basert på verbet.

(34) *Regel – tredje versjon*
Flytt det første verbet fremst i setningen

Regelen i (34) gir riktig resultat for (29). Og da må vi fortsette å teste denne. En ny setning er (35) (der jeg bevisst ser bort fra norske kommaregler).

(35) Gutten som har briller liker kaker.

Igjen gir ikke regelen vår det riktige resultatet. (34) predikerer at (35) blir (36) og ikke (37).

(36) *Har gutten som briller liker kaker?
(37) Liker gutten som har briller kaker?

Årsaken til at regelen ikke fungerer, er at den ikke skiller mellom verb som er del av leddsetninger/relativsetninger, og verb som er en del av hovedsetninger. Dette er en forskjell i hierarki: hovedsetninger står alltid over enhver type leddsetninger. Den riktige regelen skal derfor være (38).

(38) *Regel – endelig versjon*
Flytt det hierarkisk høyeste verbet først i setningen

Nå oppnår vi at det er *liker* og ikke *har* som flyttes først, fordi *liker* er et verb som er høyere i setningsstrukturen enn *har*, siden *har* er en del av relativsetningen.

Barnespråkforskning har vist at barn ikke forfølger en slik prøve-og-feile-tilnærming. De produserer riktige *ja/nei*-spørsmål med en gang, selv om de relevante datapunktene etter all sannsynlighet ikke finnes i tilstrekkelig grad i inputen til barn. Noen språkforskere har derfor forsøkt å se om en datamaskin kan lære seg riktig *ja/nei*-regel basert på et korpus. Det viser seg at det bare er mulig dersom maskinen på forhånd vet at språk er hierarkisk. Dermed vet maskinen i stor grad det som er hovedutfordringen, nemlig at den riktige regelen for *ja/nei*-spørsmål krever at barnet antar en hierarkisk struktur.

Det finnes andre innvendinger mot argumentasjonen her, men det vil føre for langt å gå inn på den i et kapittel som dette. Poenget har ikke nødvendigvis vært å

overbevise leseren, men å vise et eksempel på hvordan et argument for et språkspesifikt trekk hos mennesket kan konstrueres.

Mange andre språkforskere har naturligvis utforsket alternative hypoteser til den chomskyanske. Ronald Langacker og andre er enige med Chomsky i at språk er en mental evne, men de er uenige i at det er en spesifikk evne for språk. Snarere gjør mennesket bruk av generelle kognitive evner for å lære seg språk og skape de reglene og generaliseringene de gjør. I nyere tid har særlig konstruksjonsgrammatikken, som bygger på at barn lærer konstruksjoner (sammenbindinger av uttrykk og innhold) og bruker disse kreativt, blitt et framtrepende rammeverk. En slik tilnærming vil måtte gi en annen analyse av *ja/nei*-spørsmål, en analyse der barnet også må oppdage språkets hierarkiske natur.

Teoriutviklingen de siste 20 årene innenfor spesielt chomskyanske tilnærminger har ført til en hypotese om at dersom det er noe biologisk unikt ved mennesket når det gjelder språk, må dette være ganske "smått". Det vil si at det ikke kan være mange aspekter ved språk som er medfødt. Dette gjør at teorier inspirert av Chomsky og andre teorier som bygger på mer generell kognitiv psykologi i dag har mye mer til felles enn de hadde de første 30-40 årene etter 1959. I teorien burde det legges grunnlaget for mer interaksjon og samarbeid, og det ser vi hos noen forskere som prøver å gå utover den tradisjonelle dikotomien mellom medfødte egenskaper og tillærte egenskaper. Disse forskerne reduserer rollen til det medfødte kraftig og utvikler teorier som i større grad er sensitive til inputen et barn mottar.

Debattene som er skissert her, har preget mye av moderne lingvistisk forskning. Og de foregår innenfor rammer som ikke fokuserer på enkelte språk. Snarere er det jakten på *språkets natur* som motiverer språkforskerne til å stille de spørsmålene de gjør. Og dette skiller lingvistisk forskning fra forskning på spesifikke språk, der det ikke er naturlig å ha et slikt generelt perspektiv. Det betyr selvsagt ikke at mange lingvister i stor grad kan basere seg på data fra enkeltspråkene, men spørsmålene de stiller handler ikke bare om egenskaper ved de enkeltspråkene. De handler om generelle spørsmål knyttet til hva språk er, hvordan det er satt sammen, hvordan det har oppstått, og hvordan det brukes i ulike sosiale settinger.

Det er viktig å understreke at det ikke bare er grammatikkforskning som er opptatt av det allmenne og generelle ved språk. Mye sosiolingvistisk forskning, spesielt den som anlegger et kvalitativt perspektiv, har også vært opptatt av generelle prinsipper for språkbruk. Det samme gjelder mye forskning på pragmatikk der målet også er å komme frem til generaliseringer og regler knyttet til bruk av språket. Liknende eksempler fra denne forskningen kunne selvsagt ha vært gitt over, men jeg valgte å fokusere på det området av lingvistikken som jeg selv kjenner best.

Det allmenngyldige ved lingvistikken gjør det også i utstrakt grad til en teoretisk virksomhet. De spørsmålene forskeren ønsker å stille kan bare stilles på bakgrunn av bestemte teorier, og disse bidrar sterkt til å forme hypotesene og prediksjonene. Studiet av enkeltspråk trenger ikke på samme måte en teoretisk ramme (men kan selvsagt ha det). Språkforskeren kan skrive en grammatikk om det aktuelle språket uten en spesiell teori, det holder gjerne med mer allmenne grammatiske begreper knyttet til form og funksjon. Både allmennlingvisten og språkforskeren som ser på ett språk trenger data/empiri, mens teorien er spesielt viktig for lingvisten. En grammatikk om et språk kan selvsagt ha et spesielt teoretisk perspektiv, poenget er bare at dette ikke er påkrevd i samme grad som for en forsker som ønsker å finne ut noe allmenngyldig som gjelder på tvers av alle språk.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg sett nærmere på forskjeller og likheter mellom allmenningvistisk forskning og forskning som bare tar for seg ett enkelt språk. Vi har sett at det er vanskelig å finne tydelige likheter og forskjeller, og at skillelinjene mellom de to typene forskning har blitt mindre i nyere tid. Et viktig poeng har vært vekselvirkningen mellom teori og empiri: Det er nødvendig for allmenningvister å se grundig på data, samtidig som det er nødvendig for andre språkforskere med et teoretisk rammeverk dersom de skal kunne si noe eksplanatorisk om dataene de arbeider med. Samtidig har det blitt understreket at en viktig forskjell er at allmenningvister er opptatt av språk generelt, av å finne generaliseringer, regler, mønstre som gjelder på kryss og tvers av språk og som handler om menneskets språklige kompetanse. Også her er data essensielle, men spørsmålene som stilles og kravene til svarene som gis, er annerledes enn for språkforskning som konsentrerer seg om ett enkelt språk.

Litteratur

- Barnes, Michael, Faarlund, Jan Terje & Naumann, Hans-Peter, 2000: Från runsten till e-post: Utvärdering av svensk forskning i nordiska språk. Stockholm: Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.
- Enger, Hans-Olav, 2011: Nordisk språkvitenskap. I: Maal og Minne. S. 21-36.
- Hovdhaugen, Even, Karlsson, Fred, Henriksen, Carol & Sigurd, Bengt, 2000: The History of Linguistics in the Nordic Countries. Jyväskylä: Societas Scientiarum Fennica.
- Venås, Kjell, 2001: Nokre merknader om det norske stoffet i *The History of Linguistics in the Nordic Countries* av Even Hovdhaugen, Fred Karlsson, Carol Henriksen og Bengt Sigurd. I: Norsk Lingvistisk Tidsskrift 19. S. 229-262.
- Westergaard, Marit, 2009: The Acquisition of Word Order. Micro-cues, information structure, and economy. Amsterdam: John Benjamins.
- Åfarli, Tor A., 1986: Some syntactic structures in a dialect of Norwegian. Working Papers in Linguistics 3. S. 93-111.